

tien vroegchristelijke terracottalampen, die tot het kunstpatrimonium van de Katholieke Universiteit van Leuven behoren. Hij tracht tevens de voorstellingen op die lampen te duiden.

Enkele bijdragen situeren zich op het technische of op het theoretische-interpretatieve vlak. Zo is er het artikel van A. Dewitte over de juwelen-inventarissen van de Brugse collegiale Sint-Donaas, die hij ook vanuit zuiver terminologisch standpunt interessant vindt. Hij publiceert achter zijn tekst een glossarium van middelnederlandse termen voor sieraden en gebruiksvoorwerpen en van woorden die daarmee verband houden. H. Nieuwdorp wijdt uit over de oorspronkelijke betekenis en de interpretatie van keurmerken op Brabantse retabels en beeldsnijwerk van de vijftiende en de beginnende zestiende eeuw. P. Vandenbroeck benadert en duidt het werk van Jheronimus Bosch en F. Smets levert een bijdrage tot een theorie van de avant-garde. J. Muylle betreedt het terrein van de cultuurgeschiedenis. Hij stelt zich de vraag waarom kunstkenner, verzamelaars en occasionele kopers zich tot diep in de zeventiende eeuw aangetrokken voelden tot het werk van Pieter Bruegel. Meteen pijlt hij naar de manier waarop al deze mensen hun appreciatie voor de grote meester verwoordden. Tot slot van dit inhoudsoverzicht vragen wij nog de aandacht voor twee artikelen. L. Robijns verhaalt het trieste lot van een triptiek van Frans Floris, die ooit in de Aalsterse Sint-Martinuskerk prijkte, maar er op het einde van de achttiende eeuw verdween en tenslotte verzaagd werd om er panelen van te maken. De auteurs H. Verougstraete-Marcq, M. Smeyers en R. van Schoute van hun kant wijzen aan de hand van voorbeelden uit het werk van Pieter Coecke van Aelst, op het merkwaardig fenomeen dat zich in de zestiende eeuw meermaals voordeed, dat de originele bijluiken van een triptiek door een andere hand werden beschilderd dan diegene die het middenpaneel verzorgd had.

Het gaat hier om een rijk boek, rijk in twee opzichten: er is enerzijds de veelheid van bijdragen, die haast stuk voor stuk pareltjes zijn van degelijkheid en kunde op het terrein van de kennis van de kunstgeschiedenis en van de methodologie van haar beoefening; er is anderzijds de diversiteit van de behandelde onderwerpen. Het komt ons voor dat voor professor Steppe geen beter geschenk kon worden bedacht dan deze bundel 'woordgeworden' vruchten van de door hem verstrekte vorming en van het laaiend enthousiasme dat hij op zovelen heeft overgedragen. Moge ook de lezer dit huldeboek als een 'geschenk' ervaren.

H. Houtman-De Smedt

A.H. Jenniskens, e.a., ed., *Campus Liber. Bundel opstellen over de geschiedenis van Maastricht, aangeboden aan mr. dr. H.H.E. Wouters, stadsarchivaris en -bibliothecaris 1947-1977 bij zijn zeventigste verjaardag* (Werken Limburgs geschied- en oudheidkundig genootschap VIII; Maastricht, 1982, 543 blz.).

In de bundel, die vijfjaar na zijn pensionering is aangeboden aan de heer Wouters, draait alles om Maastricht. De naam van de stad ontbreekt slechts in een paar titels, bijvoorbeeld over de jenever in opmars 1650-1815 en de invoering van het Franse notariaat in het departement van de Nederraas, maar de schrijvers hebben ook in deze artikelen de meeste aandacht gewijd aan de hoofdstad en de rest van de provincie hangt er maar wat bij. Uiteraard wordt in de achttiende eeuw te Maastricht meer jenever gedronken dan elders, wel twintig liter per jaar per hoofd van de bevolking en wonen er meer notarissen, noblesse oblige! Ik zal niet in de fout vervallen de 29 bijdragen één voor één te noemen. Zinvoller

is het om enkele thema's aan te geven die dominant zijn in de geschiedenis van Maastricht en die in deze bundel op meer dan één plaats aan de orde komen.

Eén daarvan is de geschiedenis van het Servatius-stift. Tot hoe ver reikt dat terug en wat was precies de verhouding tot het overheidsgezag, van de Merovingische koningen tot de hertogen van Brabant en de Staten-Generaal van de Republiek? Schriftelijke gegevens zijn voorhanden, maar voor de vroegste eeuwen zullen die toch aangevuld moeten worden door de resultaten van het archeologisch onderzoek. Welnu, in alle kranten heeft in 1981 gestaan dat onder de zogenaamde stiftskapel bij de kruisgang ten noorden van de kerk de fundamenten van een twaalfhoekige centraalbouw zijn ontdekt, een kerk die geleken moet hebben op Karel de Grotes Dom te Aken. De stadsarcheoloog Panhuysen en de Utrechtse geleerde Aart Mekking hebben in twee doorwrochte artikelen de ontdekkingen nader beschreven en pogen te verklaren. Zij menen dat de echte stiftskerk, waar de geestelijken dagelijks samen kwamen, toch onder de huidige Servaaskerk gelegen moet hebben, wel moet de nieuw ontdekte kerk vrij kort na 800 zijn gebouwd, mogelijk onder abt Einhard (± 820). Volgens Mekking zou het dan een grafkerk geweest zijn. Dat lijkt me toch niet waarschijnlijk; als ik het goed begrijp zijn er juist uit de periode 800-1000, toen deze kerk bestond, nauwelijks begravingen teruggevonden, maar wel Merovingische bijzettingen. Het lijkt me dat de Dom van Aken en zijn verschillende imitaties, die zelf alle terug gaan op de San Vitale te Ravenna en de Byzantijnse kerkbouw, manifestaties en steunpunten waren van het rijksgezag. Ik kan me goed voorstellen dat de lekeabt Einhard met zijn mateloze bewondering voor Karel de Grote bijgedragen heeft tot de realisering van een zodanig bouwwerk. Nog verschillende andere artikelen handelen over de Sint Servaaskerk. C. Linssen toont overtuigend aan dat het een fabel is dat de laatste Karolingische hertogen Karel en Otto van Lotharingen in Maastricht begraven zijn. Wat men daar als Karels graf aanwijst is een cenotaaf, hetgeen ook duidelijk blijkt uit het grafschrift op een loden plaquette dat de auteur voor het eerst afdoende weet te interpreteren. De manier waarop hij ook de overige bronnen weet te ondervragen, verdient alle lof. Wel erg petite histoire bevat een bijdrage over een prebende voor de familie Lenarts van J.H.M. Wieland. Deze handelt over een kanunnik van Sint Servaas uit de tweede helft van de achttiende eeuw, die een weinig godvruchtig leven leidde. De auteur weet duidelijk te maken dat dit symptomatisch was in een vermakelijk en goed geschreven artikel.

Een tweede probleem in de Maastrichtse geschiedenis is de tweeherigheid, het gebied van het kapittel van Sint Servaas stond eerst onder het Rijk en de hertog van Brabant, later onder de Republiek, de Lieve Vrouweparochie stond onder de bisschop van Luik. Pas in de Franse tijd is daaraan een einde gekomen. Juridisch zaten daaraan allerlei haken en ogen, zoals bijvoorbeeld blijkt uit een artikel van P. Nève over Maastricht en de Brabantse Gouden Bulle. Dat was een oorkonde van Karel IV uit 1349 die aan de Brabantse onderdanen het 'jus de non evocando' garandeerde, het recht dat ze niet voor een vreemde rechter gedaagd konden worden. De schrijver weet overtuigend aan te tonen dat Maastricht echter onderworpen bleef aan het 'Tribunaal de la Paix' en de 'Anneau du Palais' te Luik. Jan van Beieren bevrijdde de burgers in 1403 van deze laatste onderhorigheid, maar dat had niets met de Gouden Bul te maken. Dit bewijs leek me niet moeilijk te leveren, desondanks schrijft de auteur daarover een zeer geleerd artikel.

Deskundigheid kan men de 29 schrijvers namelijk allenminst ontzeggen. Velen van hen hebben bovendien uitputtend archiefonderzoek gedaan om soms vrij kleine problemen tot een definitieve oplossing te brengen. Een recensent die meent de auteurs op de vingers te moeten tikken of op fouten hoopt te betrappen, vindt in dit boek weinig van zijn gading. Op één punt zou ik toch een eigen mening willen laten horen. De titel *Campus Liber* vindt

de burgemeester van Maastricht goed gekozen, want deze herinnert zowel aan het boek als aan het Vrijthof, het middelpunt van Maastricht, waar Wouters jarenlang tussen zijn boeken zetelde. Maar ik geloof niet dat de vertaling van Vrijthof juist is. Dit plein was namelijk afgebakend van de rest van het stadsgebied, 'bevredet', om aan te geven dat het een immuniteit was. Achter op de kaft staat een afbeelding van een houten bord, aangebracht in 1915 toen de stadsbibliotheek en het stadsarchief aan het Vrijthof in gebruik werden genomen. Daarop staat inderdaad 'in Campo Libero', maar ik had graag een klemmender bewijs.

H.P.H. Jansen

ALGEMEEN

M.A. Verkade, *Den derden dach. Ontstaan en ontwikkeling van de polder Westzaan* (Alkmaar: Uitgave Waterschap Het Lange Rond, 1982, 304 blz., f 52,50, ISBN 90 9000 366 5).

De concentratie van Noordhollandse waterschappen als gevolg waarvan in de laatste jaren veel oude eerbiedwaardige publiekrechtelijke instellingen verdwenen om op te gaan in nieuwe grote eenheden, heeft zeker stimulerend gewerkt op de geschiedschrijving. Hier duikt al gauw de naam op van J. J. Schilstra, die met zijn rijk geïllustreerde en onbekrompen uitgegeven boeken over bijvoorbeeld de Schermeer, de Heerhugowaard en (samen met anderen) de polder Oostzaan veel heeft bijgedragen tot de popularisering van de waterschapsgeschiedenis.

Terwijl het boek over de polder Westzaan in type van illustraties en vormgeving aansluit bij de genoemde werken, heeft het polderbestuur voor de tekst een andere weg gekozen. Het vond de Zaanse historica M.A. Verkade, bekend door haar Groningse dissertatie uit 1952 over de opkomst van de Zaanstreek, bereid om de geschiedenis van deze polder te beschrijven. Dit is een gelukkige gedachte geweest, want er is nu een geschiedenis die opgebouwd werd uit het eigen polderarchief zonder veel anekdotische uitweidingen daaromheen. De polder heeft hiermede een testament nagelaten waar de opvolgers van het grote waterschap Het Lange Rond, waarin de polder Westzaan in 1977 is opgegaan, hun voordeel mee kunnen doen. De schrijfster heeft bovendien iets kunnen doen wat in haar proefschrift niet mogelijk was. Toen moesten de details helaas maar al te vaak verwaarloosd worden; het ging om een brede reconstructie van de ontwikkeling in een groot gebied. In het geval van de polder Westzaan is het onderwerp zeer beperkt en de schrijfster heeft zich daar duidelijk aan gehouden: uitsluitend de polder als publiekrechtelijk orgaan. Het dorp Westzaan komt dus nauwelijks ter sprake. Daarentegen lezen we uitvoerig over de bouw van de verschillende waterkeringen, dammen en sluizen en de houding van het polderbestuur in de vele verwickelingen die zich daarbij voordeden. Hoe verreikend de beslissingen waren van het college van dijkgraaf en heemraden, ook in financiële zaken, wordt goed duidelijk, evenals hun machtspositie in de relatie met steeds meer belanghebbenden op het gebied van infrastructuur en ruimtelijke ordening. Voor de niet ter plaatse goed bekende lezer zijn de kaarten hierbij een onmisbaar hulpmiddel. Op steeds hetzelfde kaartbeeld is de ontwikkeling van het gebied stap voor stap te volgen.

De indeling van het boek is zuiver chronologisch. Op een eerste hoofdstuk over het ontstaan van de polder volgen hoofdstukken over: de tweede helft van de twaalfde tot de